

Gebruikmaken van verborgen kennis van leerlingen

Monique Volman geeft in dit artikel aan dat er in het onderwijs vaak sprake is van een discontinuïteit tussen school en de thuissituatie. Het belang van dit perspectief beschrijft zij via het werk van Luis Moll en zijn onderzoeksgroep in de Verenigde Staten.

Monique Volman

De afgelopen jaren heeft een smalle visie op wat 'leeropbrengsten' zijn snel terrein gewonnen in het denken over onderwijs in Nederland. Onder verwijzing naar de kenniseconomie en de prestaties van Nederlandse leerlingen in internationale vergelijkingen, wordt van scholen gevraagd meer aandacht te besteden aan de schoolvakken rekenen en taal, opbrengstgericht te werken en 'de lat hoger leggen'. Bezigheden op school die niet direct bijdragen aan meetbare resultaten op het gebied van rekenen en taal zijn daarmee moeilijker te verdedigen. En kinderen van wie de resultaten om welke reden dan ook achterblijven, worden vooral bekeken in termen van hun afstand tot de 'lat'. Twee zaken die essentieel zijn voor ontwikkelingsgericht onderwijs – leren door deel te nemen aan betekenisvolle activiteiten en oog hebben voor wat leerlingen wél kunnen en weten – staan dus onder druk.

Dit zijn precies de zaken die ook centraal staan in het werk van Luis Moll en zijn onderzoeksgroep in de Verenigde Staten. Hij pleit er – tegen de stroom van het ook daar heersende opbrengstgerichte denken in – voor om onderwijs juist meer te laten aansluiten bij de levens van leerlingen. In dit artikel belichten we de achtergronden en aanpak van zijn werk. Onder de noemer 'funds of knowledge' zoekt hij met medewerkers en leerkrachten naar manieren om meer gebruik te maken van de kennis en vaardigheden die leerlingen in de context van hun gezin en culturele gemeenschap verwerven. Dit blijkt een krachtige manier om betrokkenheid bij school te stimuleren.

Een ander perspectief op de discontinuïteit gezin-school

Een deel van de leerlingen groeit op in gezinnen waar andere gewoonten bestaan dan wat leerkrachten zelf gewend zijn. Dat geldt vooral voor leerlingen uit migrantengezinnen. Als

leerkracht weet je niet wat je bekend kunt veronderstellen aan woorden, liedjes, verhalen en omgangsvormen. Migrantenkinderen hebben te maken met 'dis-

continuïteit' tussen school en gezin. De meeste theorieën over die discontinuïteit leggen de nadruk op wat er bij leerlingen ontbreekt; er is een 'deficit'. Ze spreken bijvoorbeeld minder goed Nederlands, missen voorkennis, hebben thuis geen boekjes gelezen, kunnen nog niet knippen of tellen.

Ook de theorie over 'funds of knowledge' gaat over discontinuïteit. Alleen is hier de vraag niet wat deze kinderen missen of wat er aan hen ontbreekt. Het uitgangspunt van deze theorie is dat kinderen in principe competent zijn en kennis hebben, gebaseerd op de ervaringen die ze in hun leven hebben opgedaan. Vanuit dit perspectief ziet de discontinuïteit tussen thuis en school er anders uit. Het probleem is dan eerder dat de leerkracht geen weet heeft van de buitenschoolse ervaringen van sommige leerlingen, waardoor de kans groot is dat wat deze kinderen weten en kunnen op school wordt onderschat en dat de kennisbronnen en ervaring waarover ze beschikken niet worden aangeboord om op voort te bouwen. Dat heeft nog een ander effect: kinderen kunnen zo op school de boodschap ervaren dat wat ze in de loop van hun leven al hebben geleerd of buiten school meemaken, niet van betekenis wordt gevonden. Natuurlijk is dit geen kwade opzet van leerkrachten. Als leerkracht zit je echter met het probleem dat het lastig is om aan te sluiten bij de kennis van leerlingen die een heel andere achtergrond hebben dan jijzelf. Bovendien ervaren veel leerkrachten de druk om leerlingen zo efficiënt mogelijk de vereiste kennis en vaardigheden uit de schoolvakken bij te brengen. Dat lijkt op het eerste gezicht op gespannen voet te staan met veel aandacht voor anderzortige kennis en vaardigheden.

Op zoek naar funds of knowledge

Luis Moll schrijft al sinds eind jaren tachtig over de verborgen kennisbronnen van leerlingen. Hij bedrukt dat scholen veel meer gebruik kunnen maken van de sociale en cognitieve bronnen die in de omgeving van leerlingen aanwezig zijn. Maar daarvoor moet je die wel kennen. Moll en zijn medewerkers gingen daarom samen met leerkrachten op pad om in tweetalige teams interviews te houden met ouders van Mexicaanse leerlingen die als immigrant in de Verenigde Staten wonen. Om het ijs te breken praatte de leerkracht eerst met de ouder over het kind en hoe het op school ging. Daarna spraken ze uitgebreid over hoe het leven van het gezin eruit zag in het land van herkomst, het schoolstelsel daar, de levensgeschiedenissen van de ouders en hoe ze nu in de Verenigde Staten als gezin leefden. Tot slot vroeg de leerkracht naar opvoedingsstijlen, houding ten opzichte van school, enz.

Na deze huisbezoeken kwamen de leerkrachten bij elkaar om hun aantekeningen te vergelijken en te bespreken wat ze geleerd hadden. Ze ontdekten dat er in de gezinnen en gemeenschappen van hun Mexicaanse leerlingen heel veel kennis was, kennis die nodig was om in de moeilijke omstandigheden waarin deze gezinnen verkeerden, het hoofd boven water te houden. Elk gezin beschikte wel over een bepaalde expertise. De één kon auto's of apparaten repareren, de ander was loodgieter geweest, de volgende beschikte over veel opvoedingskennis of wist alles van geneeskrachtige kruiden of eerste hulp. Met die kennis en vaardigheden hielpen de gezinnen elkaar te overleven. De kinderen waren daar nauw bij betrokken.

Werken met funds of knowledge in de klas

Doordat de leerkrachten zo een beter beeld hadden gekregen van het leven van hun leerlingen buiten school, waren

Fotografie: Hanneke Verkleij

ze beter in staat om cultureel responsieve en betekenisvolle lessen te maken. Het lukte steeds beter om leerlingen als actieve participanten aan te spreken, en taal te gebruiken als een middel om te communiceren en denken in plaats van als een leerinhoud die er ingestampt moest worden. En doordat leerkrachten wisten over welke kennis en vaardigheden ouders beschikten, gingen ze hen ook meer betrekken bij het onderwijs. Zo verbeterde ook de samenwerking tussen de school en de ouders.

Moll geeft een aantal voorbeelden die zo uit het ontwikkelingsgerichte onderwijs zouden kunnen komen. Zo beschrijft hij een 'bouwproject' waarin leerlingen onder andere onderzochten hoe het komt dat cement bakstenen kan verbinden en van een vader leerden om een boogje te metselen. Opbrengsten in termen van de schoolvakken taal en rekenen: de leerlingen maakten kennis met

meetmethoden, maakten moeilijke berekeningen en leerden nieuwe begrippen voor onbekende gereedschappen en materialen.

Een ander voorbeeld beschrijft hoe een project rond Mexicaans snoep zich ontwikkelde. Twee leerkrachten hadden gezien dat een leerling thuis Mexicaans snoep uitwisselde met een buurkind. Ze wilden dat aangrijpen om op een positieve manier aandacht te besteden aan de Mexicaanse achtergrond van een deel van hun leerlingen. De leerkracht interviewde een Mexicaanse ouder over de verschillende soorten snoep die kinderen in Mexico eten en die daar gemaakt worden. Als oriëntatie op het thema vroeg de leerkracht eerst elk kind om na te denken over de vraag welke soorten lekkers 'snoep' zijn en waarom. Er ontstond in de klas een discussie over de vraag of picalimon en saliditos (hartige Mexicaanse snacks) snoep zijn. Vervolgens liet de

Fotografie: Hammeke Verkleij

leerkracht de leerlingen bepalen over welke soorten snoep ze meer wilden weten. Omdat de Mexicaanse snoepsoorten voor veel kinderen onbekend waren, kwamen die uit de bus als onderzoeksobjecten.

Een eerste activiteit richtte zich op de ingrediënten van verschillende snoepjes. Leerlingen stelden daar hypothesen over op. Vervolgens deelde de leerkracht snoeppapiertjes uit en werd leerlingen gevraagd de ingrediënten van Amerikaans en Mexicaans snoep te vergelijken. De leerlingen ontdekten zo dat er in Mexicaans snoep minder ingrediënten zitten en dat er ook minder kunstmatige kleurstoffen voor worden gebruikt. Een moeder kwam op school om een les te geven over hoe je pepitoria maakt. De leerlingen kregen het recept en gingen zelf wegen en meten. Terwijl het snoep in de oven zat, vertelde de moeder met behulp van een tolk iets over de verschillende eetgewoonten van Mexicanen en Amerikanen. Het zelf gemaakte snoep werd verkocht bij een talentenjacht op school. Als voorbereiding daarop maakten de leerlingen advertenties en reclameposters, en bedachten verpakkingen en prijzen. Tot slot kregen ze de vraag om op te schrijven wat ze geleerd hadden en om nieuwe vragen te formuleren over snoep of andere etenswaren in verschillende landen. Op basis van de vragen die de leerlingen bedachten kon de leerkracht weer een hele tijd met hen vooruit. Ook bij dit voorbeeld is de relatie met de schoolvakken niet moeilijk te leggen: vaardigheden die traditioneel worden aangeboden bij de vakken biologie, rekenen, wereldoriëntatie en taal kwamen aan de orde, op een actieve en onderzoekende manier.

Door gebruik te maken van de interviews met ouders en de nieuwe relaties met ouders, konden de leerkrachten een thema ontwikkelen dat een positieve ervaring was voor de Mexicaanse leerlingen, omdat het gebruik maakte van hun kennisbronnen. Tegelijkertijd was het een positieve ervaring voor de hele klas, omdat iedereen er plezier in had en veel van leerde.

Kennisbronnen van leerlingen in Nederland

Ook in teksten over opbrengstgericht werken wordt erop gewezen dat het 'op basis van kennis van de beginsituatie en de beoogde situatie weloverwogen bepalen van de instructiebenadering' belangrijk is. Met behulp van voorbeelden als die van Moll kunnen we laten zien dat je ook anders kunt kijken naar die 'beginsituatie' dan 'in termen van prestatieniveaus en de mate waarin de leerlingen de onderdelen van de leerstof wel/niet beheersen', zoals het in het opbrengstgerichte jargon luidt.

Bij zijn aanpak zijn echter ook wel een paar kanttekeningen te plaatsen en vragen te stellen. Om te beginnen zullen veel leerkrachten zeggen dat ze niet de tijd hebben om diepgaand onderzoek te doen naar het leven van de ouders van alle leerlingen. Anderzijds staat op veel scholen het huisbezoek weer op de agenda en bieden de interviews van Moll ideeën voor gespreksonderwerpen die misschien niet meteen voor de hand liggen maar die wel heel productief blijken te zijn.

Ingewikkelder is het gegeven dat Moll's benadering gericht is op de kennis in de gemeenschap waar leerlingen deel van uitmaken. Maar in een Nederlandse klas in een grote stad zijn soms wel vijftien gemeenschappen vertegenwoordigd. Ook maken niet alle gezinnen deel uit van een gemeenschap. In thema's ruimte maken voor 'funds of knowledge' van leerlingen in zulke verschillende situaties is een hele uitdaging. Het is lastig om de verhalen en liedjes van leerlingen uit vijftien culturen een plaats te geven in een thema. En om het nog ingewikkelder te maken: er zijn ook situaties denkbaar waarin leerlingen op school helemaal niet graag aan thuis herinnerd willen worden, of waar belangstelling vanuit school door ouders niet op prijs wordt gesteld.

Tot slot zijn de 'funds of knowledge' van leerlingen niet beperkt tot wat ze leren in hun gezin of gemeenschap. Voor een deel van de kinderen zijn de kennis en vaardigheden die ze buiten school opdoen eerder geworteld in de straatcultuur of worden die verworven via TV of sociale media. Voor leerkrachten is het wellicht nog lastiger om hier zicht op te krijgen en gebruik van te maken. Anderzijds zullen juist dit 'funds' zijn die veel kinderen in de klas delen.

Ondanks vragen en verschillen is er een essentie in de aanpak van Moll die goed aansluit bij de ontwikkelingsgerichte aanpak en die deze ondersteunt. Het is belangrijk om te zoeken naar manieren om meer gebruik te maken van de kennis en vaardigheden die leerlingen buiten school verwerven – thuis, op straat, achter de computer, in de sportclub of in de moskee. Die kennis en vaardigheden vormen namelijk een voedingsbodem voor verdere ontwikkeling, en erkenning ervan laat leerlingen ervaren dat ook wat ze buiten school leren van betekenis is. ■

Bronnen

González, N., Moll, L., and Amanti, C. (2005). *Funds of Knowledge: Theorizing Practices in Households, Communities, and Classrooms*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers

Monique Volman is universitair docent aan de Universiteit van Amsterdam.